

**METODICKÝ PRŮVODCE PRO
SPOLUPRÁCI ZÁKLADNÍCH ŠKOL
A NÍZKOPRAHOVÝCH ZAŘÍZENÍ PRO
DĚTI A MLÁDEŽ PŘI PODPOŘE DĚTÍ
S ODLIŠNÝM MATEŘSKÝM JAZYKEM**

ČÁST I

Projekt NAPROTI DĚTEM Z UKRAJINY jako zdroj inspirace

Nastavení spolupráce základních škol a nízkoprahových
zařízení pro děti a mládež

Podpora dětí s odlišným mateřským jazykem
v rámci volnočasových aktivit

OBSAH

Úvod	strana 5
1. Projekt Naproti dětem z Ukrajiny	strana 6
popis projektu, jeho cíle a kontext, cílová skupina	
2. Nastavení spolupráce ZŠ a NZDM	strana 9
názory učitelů a sociálních pracovníků, možnosti spolupráce, překážky a přínosy spolupráce	
3. Podpora dětí s OMJ v rámci volnočasových aktivit	strana 19
výhody neformálního vzdělávání dětí s OMJ, praktická doporučení pro nastavení funkční spolupráce, vymezení rolí, metody práce s dětmi s OMJ, typy a příklady aktivit	
Závěr a výhled	strana 29

Zkratky používané v dokumentu:

Děti s OMJ = děti s odlišným mateřským jazykem

ZŠ = Základní škola

NZDM = Nízkoprahové zařízení pro děti a mládež

HVCM = Hodnotové vzdělávání Cyril Mooney

NDU = Projekt Naproti dětem z Ukrajiny

ZUŠ = Základní umělecká škola

DDM = Dům dětí a mládeže

RVP = Rámcový vzdělávací plán

ŠVP = Školní vzdělávací plán

ÚVOD

Cílem tohoto průvodce je představit projekt Naproti dětem z Ukrajiny (dále NDU) jako **zdroj inspirace** pro **všechny výchovně-vzdělávací aktéry**, kteří jsou v kontaktu s dětmi s odlišným mateřským jazykem (dále děti s OMJ) a kteří se snaží zlepšit jejich vzdělávací podmínky a sociální začlenění. Jde zejména o pedagogy, asistenty pedagogů, sociální pedagogy, sociální pracovníky, ale i vedoucí pracovníky škol, zřizovatele a rodiče. Jejich součinnost je důležitou podmínkou úspěšné integrace těchto dětí do společnosti.

Naší snahou je v první řadě podpořit myšlenku **systematické spolupráce škol a nízkoprahových zařízení pro děti a mládež** (dále NZDM) a nastínit její funkční principy. Práce s dětmi s OMJ je jednou z příležitostí, jak vytvořit vhodné podmínky pro dlouhodobé provázání školy a sociálních služeb, které je prospěšné pro všechny ohrožené děti. Projekt NDU nabízí jednu z možných forem takové spolupráce, ta však může být realizována v jiné míře či podobě podle možností a potřeb konkrétních lokalit.

V průvodci jsou použity **citace pedagogů a sociálních pracovníků zapojených do projektu NDU**, které shromáždila organizace Hodnotové vzdělávání Cyril Mooney (dále HVCM)¹ pomocí dotazníkového šetření v říjnu 2022 a následných osobních rozhovorů v 9 partnerských institucích. Mají ilustrativní charakter a nabízejí autentický vhled do problematiky spolupráce pedagogů a sociálních pracovníků.

Všem zúčastněným za jejich reakce děkujeme.

1 www.hvcm.cz

1. PROJEKT NAPROTI DĚTEM Z UKRAJINY

NDU je projekt organizace Hodnotové vzdělávání Cyril Mooney financovaný Nadací České spořitelny. Nově propojuje **ZŠ a NZDM, jejichž partnerství je základním pilířem projektu**. Spočívá v pravidelném zajišťování volnočasových aktivit, na nichž se podílejí učitelé partnerské ZŠ, sociální pracovníci partnerského NZDM a externí lektori. Metodické vedení a organizační složku zajišťuje HVCM. Cílovou skupinou jsou děti z Ukrajiny i děti z ČR.

Projekt navazuje na předchozí úspěšnou spolupráci základních škol a nízkoprahových klubů v několika městech ČR (Praha, Brno, Kutná Hora, Olomouc, Most) v rámci projektu Naproti, například při přípravě a realizaci letních škol v letech 2021–2022². Tato zkušenost ukázala, že koordinovaná činnost zmíněných institucí přináší řadu výhod nejen dětem s OMJ a dalším ohroženým dětem, ale i vzdělavatelům a sociálním pracovníkům, kterým otevírá možnosti celostní práce s dětmi.

V jakém kontextu projekt vznikl?

V důsledku války na Ukrajině do českých škol nastoupilo velké množství ukrajinských dětí, které potřebují jazykovou, sociální a psychologickou podporu. Jejich adaptace na nový vzdělávací systém a začlenění do nového prostředí úzce souvisí se schopností komunikace v cizím jazyce, ale i pocitem porozumění a přijetí ze strany jejich vzdělavatelů a vrstevníků.

Kvalitativní vyhodnocení, které realizovala META ve školním roce 2021/2022 poukázalo na fakt, že řadě dětí s OMJ se zvláštní podpory ze strany škol nedostává nebo jim není poskytnuta v dostatečné míře. Vzhledem k náročnosti situace, které jsou školy vystaveny (velký počet dětí, vzdálenost určených škol, personální deficit, nedostatečná kvalifikace pro práci se smíšenou třídou, nedostatečné finanční zajištění apod.), je proto vhodné využít možnosti návazných sociálních služeb a institucí a pokusit se sladit vzdělávací a výchovné působení mezi formálním a neformálním prostředím.

² <https://meta-ops.eu/novinky/novy-system-jazykove-pripravy-rok-pote/>

V řadě případů také dochází k vytváření uzavřených homogenních skupin ukrajinských dětí, což je fenomén, který z dlouhodobého hlediska znemožňuje jejich plnou integraci v českém prostředí. Setkávání českých dětí a dětí s OMJ ve formě vrstevnických programů a volnočasových aktivit je přirozenou formou sociální interakce, která je obohacující a poučná pro obě strany.

Jaké jsou cíle projektu NDU?

Zajistit komplexní podporu dětem z Ukrajiny prostřednictvím spolupráce českých institucí (ZŠ, NZDM, ZUŠ, DDM, Městské části)

- Podnítit spolupráci mezi ZŠ a NZDM v delším časovém horizontu.
- Vytvářet příležitosti přímé spolupráce jednotlivých profesí a propojovat oblasti vzdělávání a sociální práce (příprava a realizace společných programů).
- Nastavit rámec pravidelné a systematické spolupráce ZŠ a NZDM.

Podpořit plnou integraci dětí s OMJ v českém prostředí

- Podpořit osvojování češtiny v rámci neformálního vzdělávání.
- Rozvíjet sociální dovednosti dětí s ohledem na české kulturní prostředí.
- Nabídnout programy neformálního vzdělávání otevřené pro věkově a kulturně smíšenou skupinu dětí.
- Vytvářet bezpečné a uvolněné prostředí pro volný čas dětí s OMJ.
- Poskytovat poradenské služby s ohledem na tíživé situace dětí a mladých lidí.

Posílit multiprofesní týmy a jejich připravenost vyjít vstříc aktuálním potřebám ve společnosti

- Monitorovat současně vzdělávací, sociální a výchovné potřeby dětí s OMJ a průběžně nastavovat jejich naplňování.
- Metodicky podpořit pedagogy a sociální pracovníky při práci s ohroženými dětmi a heterogenní skupinou.
- Definovat role jednotlivých profesí při přímé spolupráci.

Kterým dětem je program určen?

- Zejména dětem, které přišly z Ukrajiny v důsledku války.
- Ostatním dětem s OMJ.
- Dětem, které mají z různých důvodů problém začlenit se do kolektivu.
- Dětem, které potřebují získat řád a pravidelné aktivity i mimo školu, případně smysluplně zaplnit volný čas.
- Dětem, které charakteristikám výše neodpovídají, ale mají chuť trávit odpoledne s „partáky“ s odlišným jazykem a pomoci jim naučit se česky.

Co projekt NDU nabízí?

- Nastavení spolupráce ZŠ a NZDM včetně vymezení rolí jednotlivých aktérů.
- Vytvoření nabídky a harmonogramu volnočasových aktivit.
- Metodické, technické a finanční zajištění volnočasových aktivit.
- Nastavení systému reflexí potřeb dětí s OMJ a způsobu předávání doporučení mezi ZŠ a NZDM.
- Využití metod hodnotového vzdělávání Cyril Mooney (podle HVCM).

2. NASTAVENÍ SPOLUPRÁCE ZŠ A NZDM

Spolupráce pedagogických a sociálních pracovníků není zatím v praxi příliš ukotvená a využívána. Pro její nastavení je nejprve nutné odbourat profesní předsudky, tedy zajistit vzájemné porozumění obou profesí a pocit důvěry mezi jednotlivými aktéry. Důležité je zejména uvědomit si, že každá z profesí využívá jiných výchovných a vzdělávacích prostředků pro dosažení společného cíle, kterým je komplexní podpora dětí v jejich vývoji.

„Myslíme si, že většina škol o našich službách neví. Nevnímají naši službu profesionálně, vnímají ji jako volnočas a místo na doučování. Učitelé přesně nevědí, co sociální pracovníci v klubech a terénech dělají, s čím se na službu mohou obrátit.“

„Myslím si, že spousta škol má z NZDM jakožto ze sociální služby trochu strach. Školy mi mnohokrát připadají uzavřené – nechťejí pouštět NZDM do svého provozu.“

Jak definuje NZDM a ZŠ zákon?

Zákon č. 108/2006 Sb. O sociálních službách

§ 62 Nízkoprahová zařízení pro děti a mládež

(1) Nízkoprahová zařízení pro děti a mládež poskytují ambulantní, popřípadě terénní služby dětem ve věku od 6 do 26 let ohroženým společensky nežádoucími jevy. Cílem služby je zlepšit kvalitu jejich života předcházením nebo snížením sociálních a zdravotních rizik souvisejících se způsobem jejich života, umožnit jim lépe se orientovat v jejich sociálním prostředí a vytvářet podmínky k řešení jejich nepříznivé sociální situace. Služba může být poskytována osobám anonymně.

(2) Služba podle odstavce 1 obsahuje tyto základní činnosti:

- a)** výchovné, vzdělávací a aktivizační činnosti,
- b)** zprostředkování kontaktu se společenským prostředím,
- c)** sociálně terapeutické činnosti,
- d)** pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí.

Školský zákon, 561/2004 Sb.

Základní škola

§ 44 Cíle základního vzdělávání

Základní vzdělávání vede k tomu, aby si žáci osvojili potřebné strategie učení a na jejich základě byli motivováni k celoživotnímu učení, aby se učili tvořivě myslet a řešit přiměřené problémy, účinně komunikovat a spolupracovat, chránit své fyzické i duševní zdraví, vytvořené hodnoty a životní prostředí, být ohleduplní a tolerantní k jiným lidem, k odlišným kulturním a duchovním hodnotám, poznávat své schopnosti a reálné možnosti a uplatňovat je spolu s osvojenými vědomostmi a dovednostmi při rozhodování o své další životní dráze a svém profesním uplatnění.

§ 3 Systém vzdělávacích programů

(1) Pro každý obor vzdělání v základním a středním vzdělávání a pro předškolní, základní umělecké a jazykové vzdělávání se vydávají rámcové vzdělávací programy. Rámcové vzdělávací programy vymezují povinný obsah, rozsah a podmínky vzdělávání; jsou závazné pro tvorbu školních vzdělávacích programů, hodnocení výsledků vzdělávání dětí a žáků, tvorbu a posuzování učebnic a učebních textů a dále závazným základem pro stanovení výše finančních prostředků přidělovaných podle § 160 až 162.

(2) Vzdělávání v jednotlivé škole a školském zařízení se uskutečňuje podle školních vzdělávacích programů.

§ 13 Vyučovací jazyk

(1) Vyučovacím jazykem je jazyk český.

(2) Příslušníkům národnostních menšin se zajišťuje právo na vzdělávání v jazyce národnostní menšiny, a to za podmínek stanovených v § 14.

§ 14 Vzdělávání příslušníků národnostních menšin

(1) Obec, kraj, popřípadě ministerstvo zajišťuje pro příslušníky národnostních menšin vzdělávání v jazyce národnostní menšiny v mateřských, základních a středních školách, a to v obcích, v nichž byl v souladu se zvláštním právním předpisem zřízen výbor pro národnostní menšiny, pokud jsou splněny podmínky stanovené tímto zákonem.

(2) Třidu mateřské školy lze zřídit, pokud se ke vzdělávání v jazyce národnostní menšiny přihlásí nejméně 8 dětí s příslušností k národnostní menšině, třídu základní školy lze zřídit, pokud se ke vzdělávání v jazyce národnostní

menšiny přihlásí nejméně 10 žáků s příslušností k národnostní menšině; mateřskou školu nebo základní školu s jazykem národnostní menšiny lze zřídit za předpokladu, že všechny třídy budou v průměru naplněny nejméně 12 dětmi nebo žáky s příslušností k národnostní menšině v jedné třídě.

(3) Třidu příslušného ročníku střední školy lze zřídit, pokud se ke vzdělávání v jazyce národnostní menšiny přihlásí nejméně 12 žáků s příslušností k národnostní menšině; střední školu s jazykem národnostní menšiny lze zřídit za předpokladu, že všechny třídy budou v průměru naplněny nejméně 15 žáky s příslušností k národnostní menšině.

(4) Při organizaci vzdělávání v jazyce národnostní menšiny přihlížejí obce, kraje, popřípadě ministerstvo k dostupnosti tohoto vzdělávání. Vzdělávání v jazyce národnostní menšiny může zajistit i svazek obcí, popřípadě se na způsobu zajištění, včetně financování, mohou dohodnout obce mezi sebou, popřípadě obec s krajem.

(5) Nejsou-li splněny podmínky uvedené v odstavcích 2 a 3, může ředitel školy se souhlasem zřizovatele stanovit ve školním vzdělávacím programu předměty nebo jejich části, v nichž se vzdělávání uskutečňuje dvojjazyčně, a to jak v českém jazyce, tak v jazyce národnostní menšiny.

(6) Ve školách se vzděláváním v jazyce národnostní menšiny se vydávají vysvědčení, výuční listy, diplomy o absolutoriu dvojjazyčně, a to v jazyce českém a v jazyce národnostní menšiny.

§ 22b Povinnosti pedagogických pracovníků

Pedagogický pracovník je povinen

- a)** vykonávat pedagogickou činnost v souladu se zásadami a cíli vzdělávání,
- b)** chránit a respektovat práva dítěte, žáka nebo studenta,
- c)** chránit bezpečí a zdraví dítěte, žáka a studenta a předcházet všem formám rizikového chování ve školách a školských zařízeních,
- d)** svým přístupem k výchově a vzdělávání vytvářet pozitivní a bezpečné klima ve školním prostředí a podporovat jeho rozvoj,
- e)** zachovávat mlčenlivost a chránit před zneužitím osobní údaje, informace o zdravotním stavu dětí, žáků a studentů a výsledky poradenské pomoci školského poradenského zařízení a školního poradenského pracoviště, s nimiž přišel do styku,
- f)** poskytovat dítěti, žáku, studentovi nebo zákonnému zástupci nezletilého dítěte nebo žáka informace spojené s výchovou a vzděláváním.

A jak vidí svou profesi pedagogové a sociální pracovníci?

PEDAGOG/PEDAGOŽKA ZŠ

Co je posláním a náplní vaší profese?

„Učitelství je profese velmi rozmanitá. Za sebe chápu její hlavní poslání vzdělávání dětí a dospívajících v rovině znalostí, dovedností i sociálních kompetencí. S tím souvisí plánování výuky, koncepční rozhodování o obsahu, formách a metodách výuky. Je třeba se zaměřit ne pouze na to, co učit, ale jakým způsobem, kolik a proč (a to v každé jednotlivé třídě a u každého jednotlivého žáka, zejména mají-li specifické poruchy učení nebo jsou to mluvčí s odlišným mateřským jazykem). Aby to mne i děti i bavilo, je nutné hledat nové metody, aktivity, permanentně se vzdělávat. Důležitou součástí výuky je zpětná vazba, a to nejen ve formě opravování žákovských prací a testů, ale také se jedná o opakování učiva, zjišťování, nakolik si děti osvojily, co měly. Součástí učitelské profese je samozřejmě i komunikace s rodiči, ne pouze ohledně prospěchu, ale často řešíme osobní potíže dětí i rodičů, zhoršení rodinné situace, ve vážnějších případech též s vedením a OSPOD.“

„Jako své poslání vidím to, že mohu ovlivnit chování, způsob jednání a přemýšlení u dětí. Že jim mohu být dobrým příkladem. Mohu s nimi mluvit, řešit potřebné věci, naslouchat... Učit je řešit problémy, umět si poradit v běžném životě. Také je učit novým dovednostem a předávat jim znalosti.“

„Jsem třídní učitelka, ve své 4.A učím Čj, Mat, Inf, Hv, Tv a ještě učím Hv v 6. třídách a v 7.tř. Nejčastěji řeším problémy s rodiči – nejsou schopni včas omlouvat děti, nezajistí dětem pomůcky, pracovní sešity apod. Rodiče často po dětech nic nevyžadují, nevedou je k samostatnosti a zodpovědnosti.“

„Hlavní náplní mé práce učitelky zeměpisu je předávat dětem znalosti takovou formou, aby dokázaly uvažovat v souvislostech, neviděly svět černobíle a aby prohlubovaly svůj zájem o dění kolem sebe. Ve třídě často řeším apatii žáků a nechť k aktivitám a práci. Vždy mě potěší, pokud děti samy přichází s vlastními tématy a nápady, které chtějí ve výuce realizovat.“

Co by sociální pracovníci měli vědět o vaší profesi?

„Myslím, že je potřeba vědět, že existuje hranice mezi sociálním pracovníkem a učitelem. Učitel má především učit, samozřejmě by měl vědět o rodinných a sociálních podmínkách dětí, ale nemá je řešit, protože k tomu nemá kompetence a sám by se vyčerpал. Osobně např. předávám kontakt na pracovníky nízkoprahového klubu nebo možnost psychoterapie pro dítě či rodiče, zatelefonuju na Odbor sociálního začleňování, pokud se tak s rodiči/děťmi domluví, ale dál už se v záležitostech neangažují.“

„Jsme ve škole hodně limitováni časem a plněním ŠVP (pozn. Školní vzdělávací program). Máme ve třídě kolem 25–30 zcela rozdílných dětí, z různých prostředí, s různým rodinným zázemím, které by pro svou práci potřebovaly mnohem individuálnější přístup, než jsme někdy schopni poskytnout. V tomto ohledu jsou sociální pracovníci trochu ve výhodě, a proto je jejich práce tak důležitá.“

„Na práci sociálních pracovníků se dívám s respektem a měli by vědět, že také oni mě mohou kdykoliv kontaktovat.“

Analýza:

Pedagogové vnímají svou profesi jako velmi komplexní. Spočívá ve **vzdělávací a výchovné činnosti**, v **kommunikaci** s žáky, rodiči, kolegy i návaznými institucemi, vyžaduje **adaptaci na individuální vzdělávací potřeby dětí** a také **další vzdělávání**. Za náročné považují výuku širokého spektra dětí s různými potřebami a časovou náročnost učebního procesu (příprava, realizace, hodnocení).

Sociální a psychologický rozměr výchovné činnosti, zejména ve složitějších případech, mnohdy překračuje časové i profesní kapacity učitelů. V tomto ohledu potřebují podporu ze strany školních psychologů, sociálních pedagogů a dalších návazných služeb.

SOCIÁLNÍ PRACOVNÍK/PRACOVNICE V NZDM

Co je posláním a náplní vaší profese?

„Usilujeme o to, aby si dospívající uvědomovali důsledky svého chování, přijímali za něj zodpovědnost a dokázali využívat zdroje (své vlastní a ve své přirozené síti), aby se zlepšovala kvalita jejich života. Těchto cílů dosahujeme prostřednictvím preventivního působení, vytváření bezpečných podmínek pro trávení volného času a posilování kompetencí, které vedou ke snížení rizikového chování.“

„Doučujeme potřebnou látku, abychom pomohli ke zlepšení ve škole. Snažíme se najít jim práci, brigády a také pomáháme v oblasti vyřizování na úřadech, u lékaře, máme zde nyní i těhotenství u klientek a čerstvé rodičky. Pomáháme při krizových situacích. V neposlední řadě řešíme vzájemné vztahy mezi klienty a také aktuální problémy.“

„V terénní části naší služby mapujeme a monitorujeme lokality, kde děti a mladí lidé tráví svůj volný čas. Zjišťujeme, co potřebují, reagujeme na ně a podněcujeme k aktivnímu řešení situace a zájmu o své okolí. V terénu poskytujeme naší cílové skupině informace, které mají omezit rizikové chování. Poskytujeme poradenství a předáváme drobný preventivní materiál a informační letáky.“

Co by měli pedagogové vědět o vaší profesi?

„Naše role je nepedagogická a nedirektivní, působíme jako „průvodce“ a podpora pro děti v různých situacích.“

„Nesmíme podávat informace o dětech bez jejich souhlasu.“

„Sociální pracovníci v NZDM mají příslušné vzdělání pro vykonávání profese, nadále se vzdělávají například v oblastech motivačních rozhovorů, krizové intervence, práce s agresí a preventivních tématech, tak aby dětem a mladým lidem pomáhali s jejich nepřízní. To vše s citlivým a partnerským přístupem.“

Analýza:

Jak vyplývá z uvedených reakcí, sociální pracovníci NZDM se v první řadě snaží poskytovat **podporu ohroženým skupinám dětí**. Reagují na aktuální **krizové situace**, ve kterých se konkrétní děti ocitají, pomáhají s jejich řešením a zároveň je učí těmto situacím předcházet. Proto nabízejí **poradenství, preventivní programy, volnočasové aktivity, doučování**, ale také **bezpečné a podnětné prostředí**, které mnohým dětem chybí doma a ve kterém mohou trávit čas podle svého vlastního uvážení, v rámci obecných pravidel klubu. Vzhledem k dobrovolnosti účastnit se nabízených služeb je pro jejich práci zásadní pocit bezpečí a důvěry ze strany klientů, odtud také princip anonymity. Ve vztahu k učitelům vycházejí často z předpokladu (a zkušeností), že škola používá spíše direktivní a kontrolující přístup upřednostňující vzdělávací cíle před výchovnými, který v případě jejich klientů mnohdy selhává.

Proč by podle vás měly ZŠ a NZDM spolupracovat?

„Rozhodně můžeme škole nabídnout pomoc nejen u konkrétních žáků, ale při práci s celou rodinou v rámci terénního programu.“

„NZDM by mohlo být ideálním prostředníkem pro spolupráci s OSPODem, respektive NZDM by mohlo do případné nepříznivé situace zasáhnout dříve než by se do situace musel zapojit OSPOD.“

„Mohli bychom spojit síly a společně vytvářet například pravidelné preventivní programy vztahující se ke konkrétním oblastem (dle potřeby šikana, domácí násilí, finanční gramotnost, vztahy...)“

„Sociální pracovník může doplnit informace v daných předmětech v rámci doučování, může pracovat s dětmi individuálně. Může s dítětem probrat jak jeho slabé stránky, tak i ty silné a více používat metody neformálního vzdělávání.“

Jakou formou lze spolupracovat?

*„Jsme v kontaktu, **pravidelně docházíme do školy** (1x týdně) provádět terénní práci, plánujeme například workshop o fotbale v rámci Ligy férového fotbalu, ukázkou jiggeru a venkovní akci na konci školního roku.“*

„Naše činnosti jsou: **výpomoc o přestávkách**, nabízení služeb NZDM v prostorech školy, **akce pro děti ze znevýhodněného prostředí**, pomáhání s učivem, s chováním, se vztahy, sdílení s dětmi (jak se děti mají, popřípadě s čím potřebují pomoc).“

„Škole jsme nabídli **doučování**, které již probíhá, a škola nám vyhověla v pronájmu tělocvičny na zimní měsíce.“

„Ve dvou děláme **terénní práci** přímo ve škole. V jedné se zapojujeme do dalších projektů – **letní škola**. S poslední školou jsme v kontaktu a byl u nás **den otevřených dveří pro třídy**.“

„V rámci terénu chodíme na jednu ze šesti škol, kde trávíme **volné hodiny na chodbě** a **bavíme se s dětmi o jejich tématech**, hrajeme karty, deskovky a více se s nimi sblížíme (2× týdně).“

„Ideál – volný prostor pro pracovníky NZDM v prostředí školy – jakoby **klub ve škole** (třídě), kam děti mohou zajít o přestávkách. Tam poskytování **poradenství**, aktivity volného času a doučování.“

„Škola může **informovat žáky a rodiče o službách**, které naše NZDM nabízí. Může nám pomoci s **oslovením konkrétních dětí**, které jsou jejich žáky a našimi klienty. Ideální spolupráci si představuju tak, aby spolupráce nebyla pro někoho zúčastněného jen přítěží.“

„Pro děti s OMJ nabízíme pomoc se **zprostředkováním sociálních kontaktů** v rámci dětského kolektivu, s řešením problematiky školní výuky, případně se zprostředkováním odborné pomoci (psycholog atd.).“

Možné překážky spolupráce ZŠ a NDZM

- Proces navazování spolupráce může být zdlouhavý
- Fluktuace pracovníků
- Zpočátku výrazné profesní i osobní předsudky
- Různý přístup k dětem
- Nevyvážená spolupráce
- Nutnost ochrany informací, GDPR (respektování anonymity klientů v NZDM)

- Pracovní přetížení
- Nezájem dětí nebo rodičů (např. strach, nedůvěra, nedostatek motivace)
- Nesamostatnost dětí (např. nutnost doprovodu)

„Trvalo delší dobu, než nás školy začaly brát jako partnery.“

„Jako překážku vnímám anonymitu našich klientů, která při spolupráci se ZŠ může být prolomena, což může vést ke ztrátě důvěry v NZDM.“

„Koordinační práce tří organizací, několika kolegů a dětí je poměrně náročná aktivita, nicméně cenná zkušenost.“

„Pokud by měla spolupráce fungovat, je asi třeba velké aktivity i zápalu ze strany učitelů a celkově dobře zajištěný, naplánovaný program.“

„Školy nemají metodicky sepsáno, jakým způsobem spolupracovat s návaznými institucemi, které děti navštěvují. Velkým tématem pro nás je GDPR, komunikace s rodiči ze strany škol a kompetence školního pracovníka v komunikaci s návaznými institucemi.“

Možné přínosy spolupráce ZŠ a NZDM

- Celostní podpora dětí s OMJ a dalších ohrožených dětí
- Provázanost práce mezi školou a NZDM
- Možnost zažít děti v jiném kontextu
- Vzájemná podpora a vzdělavatelů a sociálních pracovníků
- Jasně vymezení rolí a kompetencí jednotlivých aktérů
- Prohlubování vzájemné důvěry a porozumění pracovníků na základě společných aktivit
- Předávání know-how mezi učiteli a sociálními pracovníky (např. práce s pravidly, práce s heterogenní skupinou, práce s ohroženými dětmi v NZDM, pedagogické metody pro efektivní učení apod.)

„Díky projektu Naproti jsem změnila své vnímání učitelů – zmizely před-
sudky, více vnímám kladně jejich práci, mám pro ně větší pochopení.“

„Vnímám víc práci učitelů s třídním kolektivem, vidím, že některé záleži-
tosti (např. šikanu) škola řeší.“

„V rámci projektu Naproti jsem se seznámila s novými učiteli, kteří jsou
otevření spolupráci s NZDM a záleží jim i na sociální stránce žáků, nikoliv
jen na prospěchu, což považuji za důležité.“

„Zjistila jsem, kolik aktivit škola zajišťuje i mimo vyučování: dobrovolné
doučování, volnočasové aktivity, školní knihovna, prostor pro odpočinek
uvnitř i venku.“

„Postoj učitelů k dětem se změnil v rámci příměstského tábora Naproti,
kdy učitelé vystoupili z role učitele a byli více partnerští, nahlédli a zají-
mali se i o situace dětí mimo školu (vztahy v rodině, s vrstevníky, stydlí-
vost apod.).“

V této části průvodce jsme se zabývali otázkou spolupráce mezi pedagogy ZŠ a sociálními pracovníky NZDM, jejich navázání považujeme za prvotní krok k úspěšné podpoře dětí s OMJ a dalších ohrožených dětí. Zkušenosti z praxe jednotlivých aktérů poukazují na bariéry, které existují mezi těmito profesemi. Přesto se pojetí vlastní profese u pedagogů i sociálních pracovníků objevují podobná témata jako je schopnost dětí řešit problémy běžného života, odpovědnost, psychická pohoda nebo sociální dovednosti. V těchto oblastech se obě profese potkávají.

Současná situace války na Ukrajině, ale i velké sociální nerovnosti v českém vzdělávacím systému vyžadují **multiprofesní týmy**. Pro jejich vznik a fungování je třeba přijmout fakt, že jednotlivé profese nemohou pracovat izolovaně, ale musí se doplňovat a podporovat. Vzdělávání a pomoc v oblasti sociální adaptace jsou dva různé prostředky směřující ke stejnému cíli, kterým je spokojenost dětí, jejich autonomie a schopnost převzít své místo ve společnosti.

3. PODPORA DĚTÍ S OMJ V RÁMCI VOLNO ČASOVÝCH AKTIVIT

Volnočasové aktivity, které spojují heterogenní skupinu dětí, vytvářejí prostor pro běžnou komunikaci, vyprávění zážitků, vyjadřování pocitů, tedy pro využití jazyka v přímé reakci na určitou sociální situaci a činnost. Tento typ komunikace má vzhledem ke své autenticitě pro dítě s OMJ nejen sociální přínos, může také představovat efektivní metodu osvojování cizího jazyka. Proto je třeba vytvářet takové situace, ve kterých se děti cítí bezpečně a příjemně a zároveň v nich může docházet k osvojování cizího jazyka. V praxi to například znamená, že dětem s OMJ není zakázáno používat svůj mateřský jazyk, neupozorňuje se na jejich jinakost, ale také že aktivita, které se účastní, není náročná, má zábavný charakter, umožňuje volnou konverzaci o běžných tématech apod.

„Některé děti byly překvapeny, že probíhalo učení, aniž by to věděly (formou zážitkové pedagogiky a formou hodnotového vzdělávání).“

Hlavní výhodou programu volnočasových aktivit v duchu projektu NDU, tedy programu, ve kterém jsou rovnoměrně zapojeni jak sociální pracovníci NZDM, tak pedagogové a externí lektori, je provázání vzdělávacích, sociálních a výchovných potřeb dětí a možnost pravidelné komunikace mezi NZDM a školou. Konkrétní aktivity realizované v této spolupráci zároveň umožňují odbourávat bariéry mezi jednotlivými profesemi, prohlubují pocit důvěry všech zúčastněných a harmonizují působení jednotlivých aktérů na konkrétní děti.

Co doporučujeme pro funkční nastavení spolupráce ZŠ a NZDM při organizaci společných aktivit?

Nutné

Zapojte vedení ZŠ, vytvořte prostor pro spolupráci (uvolnění kapacit, podpora společných aktivit apod.).

Navázejte osobní kontakt s kolegy ze ZŠ/NZDM při neformálním setkání (např. pozvání na oběd, společná jednorázová akce).

Zorganizujte společnou schůzku (nejlépe za přítomnosti vedoucích pracovníků) s cílem formulovat očekávání jednotlivých aktérů, definovat potřeby, na které chcete reagovat, zhodnotit udržitelnost programu, zjistit finanční a personální možnosti atd.

Vymezte si jasně role, které budete zastávat při realizaci společných činností (inspirace viz níže).

Sestavte program volnočasových aktivit v rámci delšího časového období (v případě NDU je to na 6 týdnů dopředu).

Společně reflektujte realizované aktivity a potřeby dětí, reflexi a doporučení další podpory zapisujte.

Ošetřete předávání doporučení a informací mezi školou a NZDM (respektujte GDPR i důvěru dětí).

Volitelné (doporučené)

Zapojte zřizovatele (Odbor školství, Odbor sociálního začleňování MČ) a využijte jeho informační a koordinační role.

Oslovujte cílovou skupinu dětí a komunikujte s rodiči (např. formou pohovoru, společenské akce, prezentace NZDM ve škole apod.) **s pomocí rodilého mluvčího nebo zástupce komunity**, ze které dítě pochází.

Uspořádejte náborovou akci pro děti a rodiče, kde budete moci aktivity představit rodičům a děti si je vyzkouší (přivzvěte zajímavého lektora). Doporučujeme, aby se akce zúčastnil ředitel školy.

Zajistěte si supervizi zaměřenou na mezioborovou spolupráci (cca 1× za 2 měsíce).

Podporujte dobré vztahy mezi pedagogy a sociálními pracovníky dlouhodobě. (Přizvěte například sociální pracovníky na setkání

učitelského sboru, představte je a vysvětlete jejich roli ve vztahu k dětem).

Pokud možno

Využijte sociálních pedagogů případně školních psychologů jako spojovacího článku mezi vzdělávacími a sociálními potřebami dětí.

Zapojte další aktéry školy (pedagogy, asistenty učitele, vrstevníky atd.) na základě dobrovolnosti.

Oslovte externí lektory pro zajištění volnočasových aktivit. Umožní vám to lépe sledovat vzdělávací a sociální rozvoj konkrétních dětí a získat inspiraci.

Jakou má kdo roli v projektu NDU?

Pedagog/Pedagožka (nebo jiný zástupce partnerské školy)

- Pedagogové partnerské školy znají cíle programu.
- Pedagogové, kteří mají zájem (vždy alespoň 2 na dané škole), se pravidelně zapojují do organizace a realizace volnočasových aktivit.
- Ostatní pedagogičtí pracovníci dané školy jsou s programem v základních rysech obeznámeni a vědí, že v případě potřeby mohou do programu doporučit své žáky, ideálně aktivně vyhledávají žáky, kterým může být program ku prospěchu.
- Společně se sociálními pracovníky vybírají z nabídky externí lektory a plánují harmonogram aktivit.
- Účastní se volnočasových aktivit, kde v rámci programu pracují s dětmi a snaží se hledat cesty, jak je podpořit v učení.
- Aktivity zapisují společně se sociálními pracovníky do webového rozhraní, kde také monitorují docházku dětí.
- Po skončení programu společně se sociálními pracovníky a externími lektory reflektují potřeby jednotlivých dětí a plánují následné kroky.

Sociální pracovník/pracovnice

- Sociální pracovníci partnerského NZDM znají cíle programu.
- Pravidelně se zapojují do organizace a realizace volnočasových aktivit.
- S cíli programu jsou obeznámeni i terénní pracovníci a mohou tak podporu dostupnou v rámci NDU komunikovat s rodinami.
- Společně s pedagogy vybírají z nabídky externí lektory a plánují harmonogram aktivit.
- Účastní se volnočasových aktivit, kde v rámci programu pracují s dětmi, zjišťují jejich sociální potřeby a pomáhají s jejich začleněním.
- Po skončení programu společně s pedagogy a externími lektory plánují následné kroky pro jednotlivé děti.

Externí lektor/lektorka

- Je profesionál nabízející různé volnočasové aktivity (jednorázové i dlouhodobější, délka aktivity 90–240 minut). Může navštěvovat více NZDM.
- Vede program v domluveném časovém rozmezí.
- Komunikuje se sociálními pracovníky a pedagogy, jakým způsobem se i oni mohou zapojit do programu.
- Je obeznámen s formou, jakou do programu mohou pedagogové nebo sociální pracovníci vstupovat.
- Poskytuje své postřehy týkající se dětí.

Koordinátor/ka a metodik/metodička programu (HVCM)

- Poskytuje metodickou podporu pedagogům i sociálním pracovníkům.
- Zajišťuje programy spojené s hodnotovým vzděláváním.
- Koordinuje komunikaci mezi všemi aktéry spolupráce.
- Zajišťuje externí lektory.
- Administruje webové rozhraní, se kterým pracují učitelé a sociální pracovníci (rozhraní obsahuje portfolio lektorů, přehled plánovaných akcí, personální obsazení, seznam dětí, doporučení pro další práci s dětmi)

Zřizovatel (Odbor školství, Odbor sociálního začleňování)

- Sbírá a předává informace o kapacitách sociálních služeb a potřebách dětí v dané lokalitě.

- Koordinuje a propojuje organizace, které pracující s ohroženými skupinami dětí.
- Zajišťuje celkovou podporu programů/projektů v oblasti vzdělávání dětí a sociálního začleňování.
- Umožňuje strategická setkávání zúčastněných organizací.

Jaké volnočasové aktivity jsou vhodné pro rozvoj českého jazyka u dětí s OMJ?

TVŮRČÍ DÍLNA

Kreativní senzomotorické aktivity jsou vhodnou příležitostí pro odpočinek od znalostně pojatého vyučování ve škole, umožňují společný zážitek dětí z různých prostředí, různého věku a jazyka, podporují vzájemnou pomoc a zároveň dávají prostor pro přirozenou jazykovou interakci. V průběhu tvoření můžeme s dětmi rozvíjet témata týkající se činnosti jako takové nebo jejich běžného života.

Možné okruhy slovní zásoby:

- Manuální činnosti (slovesa jako např. stříhat, skládat, lepit, dávat, položit, malovat, dělat atd.)
- Materiály a běžné pracovní náčiní (nůžky, nůž, lepidlo, papír, dřevo, plast atd.)
- Výrazy pro popis (barvy, vzory, vlastnosti a charakteristiky věcí atd.)
- Vyjádření způsobu a míry (moc, málo, hezky, jemně, pevně atd.)
- Vyjádření dojmů a názorů (líbí se mi..., protože..., mám rád... myslím si, že...)
- Logické vazby: vyjádření účelu, příčiny, důvodu apod. (toto dělám proto, abych..., tato věc je na... atd.)
- Rozkazovací a podmiňovací způsob (instrukce pro danou činnost)

Metody rozvíjející jazykové dovednosti:

Popis postupu práce, popis výrobku, vysvětlení instrukcí kamarádovi, kladení otázek na výrobek, představení výrobku a jeho funkce, vyjádření názoru na výrobek, přiřazování slov a věcí apod.

Příklad realizace

Upcyclingová dílna: Výroba motýlků

Lektorka seznámila děti s myšlenkou vdechnout starým věcem nový život, popsala materiál, se kterým měly děti pracovat, ukázala jim práci s tavnou pistolí a poučila je o bezpečnosti práce. Dále dětem ukázala postup práce. Společně vybírali látky, prohlíželi materiál, mluvili o barvách a vzorech. Všichni (včetně učitelů a sociálních pracovníků) se pustili do práce a při té příležitosti byl čas povídat si o tom, co je nového ve škole, jak kdo tráví vánoční svátky (dílna totiž proběhla v předvánočním čase) apod. Děti mluvily spolu i s dospělými o tom, pro koho motýlka vyrábí (jde o multifunkční předmět použitelný jako spona do vlasů nebo motýlek ke společenskému oděvu), zmiňovaly rodiče, kamarády, mazlíčky. Vzájemně si pomáhaly. V komunikaci se objevily jazykové chyby např. při pojmenování barev, které dospělí nebo vrstevníci v průběhu činnosti hned opravovali. Jeden z chlapců se zpočátku nechtěl zapojit, trvalo mu delší dobu, než začal pracovat. Protože se mu ale výrobek povedl, nakonec jich vytvořil více a rozzářil se.

Po aktivitě proběhla reflexe lektorky, učitelky, sociální pracovnice a metodičky. Mluvily o schopnosti konkrétních dětí soustředit se na danou činnost, vyjádřit se v češtině a vzájemně si pomoci. Aktivita byla záměrně nenáročná, aby se mohla všem podařit. Děti se činnost rychle naučily, a tak byly schopné vzájemné pomoci. Účel výrobku byl všem zřejmý.

Vedle jazykových dovedností děti získávaly znalosti spojené s tradicemi a kulturou, zamyslely se nad plýtváním a možnostmi recyklace, rozvíjely kreativitu, spolupráci, empatii a štědrost.

EXKURZE, VÝLET

Program spojený s přesunem do jiného místa nabízí dětem prostor pro pozorování přírody, volnou konverzaci s vrstevníky i dospělými, komunikaci spojenou s pohybem a objevováním nového prostředí, jsou seznámeny se zásadami bezpečného a respektujícího cestování a chování v kulturních institucích. Doporučujeme realizovat exkurze na podnětná, interaktivní místa uzpůsobená dětem, a tím podpořit zážitkovou rovinu této aktivity.

Možné okruhy slovní zásoby:

- Příroda (stromy, zvířata, počasí, město/vesnice, životní prostředí)
- Kultura (muzeum, výstava, kino, film, folklór, zvyky)
- Cestování (dopravní prostředky, turistická místa)
- Historie (minulost, časové údaje a předložky, vyprávění, srovnání minulosti a současnosti)
- Zeměpis (města a regiony, světové strany, obyvatelé, orientace na mapě)
- Sport (druhy sportů, sportovní náčiní, pravidla soutěže, řadové číslovky)
- Vyjádření dojmů a názorů

Metody rozvíjející jazykové dovednosti:

Sportovní a pohybové aktivity spojené s instrukcemi, popis cesty nebo krajiny, využití informačních panelů a ikon (např. názvy obchodů, ulic, měst, dopravní značky apod.), interakce v reálné situaci (např. nakupování lístků, otázky na cestu, oslovení cizích osob apod.), zápis do deníku, vyprávění zážitků po akci, vyprávění příběhů/legend, kreativní psaní inspirované místem nebo příběhem, plakát-koláž z fotek, komiks inspirovaný výletem, divadelní scénka apod.

Příklad realizace

NaFilm : návštěva muzea filmu s místní lektorkou

Děti se vypravily do interaktivního muzea filmu v Praze. Během cesty si s dospělými povídaly o tom, kde kdo bydlí, jak daleko mají do školy a co právě prožívají. V muzeu se nejprve dozvěděly o vzniku filmu a optických jevech, které k němu pomohly. Poté si mohly vyzkoušet, jak funguje pohyb a světlo, protože muzeum je velmi interaktivní. Manipulace s exponáty podněcovala k použití mnoha základních výrazů spojených s běžnými činnostmi (otočit, promítnout, svítit, zapnout, vypnout atd.). Děti také dostaly možnost pracovat se zvukem k filmu formou nazvučení a dabbingu, to ale nevyužily, protože se styděly. Vyzkoušely si také animaci filmových postavíček, při které pracovaly v týmu. Na konci prohlídky viděly němý animovaný film Špatně namalovaná slepice, který některé velmi zaujal.

Na závěr měly děti možnost obohatit zeď vzkazů a napsat své dojmy bílou tužkou na černý lepící papírek (děti psaly v češtině i ukrajinštině), což některé nadchlo. Ze závěrečná reflexe programu vyplynulo, že i zdrženlivější děti byly z návštěvy muzea nadšené.

Aktivita rozvíjela přirozenou interakci vyvolanou cestováním a podnětnými situacemi v muzeu (dodržování pravidel bezpečnosti, činnostní učení), rozšiřovala znalosti dětí v oblasti fyzikálních jevů a dějin kinematografie, rozvíjela spolupráci a kreativitu a dávala inspiraci pro následné aktivity spojené s vyprávěním, sdílením zážitků, dalším učení.

LEKCE HODNOTOVÉHO VZDĚLÁVÁNÍ PODLE HVCM

Lekce hodnotového vzdělávání realizované podle metodického plánu HVCM mají za cíl otevírat s dětmi témata týkající se důležitých životních hodnot jako je štěstí, svoboda, spravedlnost nebo respekt a reflektovat jejich podobu a význam v životě lidí. Lekce obsahují individuální zamyšlení dítěte nad vybranou hodnotou pomocí evokačních nástrojů (obrázky, příběhy, hry apod.), sdílení zkušeností a myšlenek v malé a posléze větší skupině, vztáhnutí výsledků diskuze k realitě dítěte, a to na rozumové i emoční úrovni, a závěrečné zklidnění. Lekce jsou velmi vhodné jak pro osobnostní výchovu, tak pro rozvoj komunikačních dovedností dětí s OMJ.

Možné okruhy slovní zásoby:

Témata vybraná podle věku a potřeb žáků zaměřená zejména na vztahy, emoce, potřeby, toleranci, různost, sebekontrolu, pomoc druhým apod.

Metody rozvíjející jazykové dovednosti:

Strukturovaná skupinová práce podle HVCM s jasnými pravidly interakce, práce s obrázky, citáty, literárními texty, písněmi apod., shrnutí, vyprávění příběhů, vyjádření názoru, kladení otázek, práce s tělem apod.

Zdroj: Učebnice HVCM My jsme svět³

3 <https://hvcm.cz/kurz/y/#ucebnice>

Příklad realizace

Lekce HRÁT FÉR s lektorkou HVCM

Po představení lektorka vysvětlila pravidla společné komunikace (pravidlo zvednuté ruky, středního hlasu, pravidlo svobodné volby při sdílení). Téma otevřela hrou v kruhu, při které si děti podávaly pouzdro za zvuku kytary a která měla soutěžní a eliminační charakter. Dětem se hra líbila, některé se snažily za každou cenu vyhrát například tím, že pouzdro rychle odhazovaly. Po skončení hry dostaly za úkol se samostatně zamyslet nad pocity, které v nich hra vyvolala a vyplnit krátký dotazník, který jim s formulací pocitů pomohl. Následně v menších skupinách vytvářely seznam pocitů, které se skupině objevily. Zmiňovaly radost, nadšení, ale i zlost a strach. Sociální pracovníce se zapojily do skupinové práce, sledovaly diskuzi a pomáhaly ukrajinským dětem v porozumění instrukcím a s odpověďmi. Ukrajinské děti byly do skupin přiřazeny po dvou, aby mohly spolupracovat při formulaci odpovědí. Při následném společném sdílení lektorka podněcovala diskuzi dalšími otázkami: Co vás štve, když hraje hru? Co vás na hře nejvíc baví? Stojí vítězství ve hře za to podvádět? apod. Dále děti popisovaly obrázky běžných soutěží a her, ve kterých je možné podvádět a jaké okolnosti k podvádění vedou. Zamyslely se také nad tím, zda někdy podváděly a proč. Na závěr lektorka přečetla zásady chování fair play podle Českého klubu fair play.

Děti po dobu celé lekce spolupracovaly, některým bylo potřeba opakovaně připomenout pravidla komunikace ve skupině, zejména naslouchání druhým a neskákání do řeči. Po skončení lekce některé děti požádaly lektorku, aby jim ještě zahrála na kytaru, navrhovaly jí písně a společně zpívaly.

Děti se vedle zkoumání tématu férové soutěže učily naslouchat druhým, respektovat pravidla diskuze, představit (pokud chtějí) osobní zkušenost, vyjadřovat, ale i přijímat, názory, a pracovat s vnitřním prožitkem. Aktivita připravovala na plánované sportovní „olympijské“ hry a rozvíjela schopnost dětí férově soutěžit.

Užitečné materiály a zdroje pro práci s dětmi s OMJ

- **Portál organizace META:**
<https://inkluzivniskola.cz/>
- **Materiály Český Raz Dva**
(Centrum pro integraci cizinců – volně ke stažení):
<https://www.cicops.cz/cz/603-materialy-na-vyuku-cestiny-pro-deti-z-ukrajiny>
- **Seznam dostupných výukových materiálů pro žáky s OMJ:**
<https://www.opu.cz/wp-content/uploads/2021/03/Vyukove-materialy-pro-deti-s-OMJ.pdf>

ZÁVĚR A VÝHLED

V první části průvodce, kterou jste právě dočetli, jsme nastínili, jakým způsobem lze nastavit spolupráce škol a NZDM v zájmu komplexní podpory dětí s OMJ. Obecným cílem je pro nás užší a dlouhodobější propojení škol a sociálních služeb, které vnímáme jako prospěšné pro všechny děti, zejména pak ty, které se náhle nebo dlouhodobě ocitly v ohrožení. Na základě již existující spolupráce v rámci projektů HVCM jsme definovali jednotlivé profese a jejich role, sdíleli doporučení pro komunikaci jednotlivých aktérů a také nabídli konkrétní aktivity, ve kterých lze rozvíjet současně vzdělávací (zejména jazykové) a sociální dovednosti dětí s OMJ.

Druhá část průvodce přinese nástroje pro reflexi a komunikaci potřeb dětí s OMJ v součinnosti pedagogů a sociálních pracovníků, příklady programů volnočasových aktivit realizovaných v projektu NDU a také kazuistiky mapující cí nastavenou spolupráci a její dopad na rozvoj dětí.

Zpracovala: Mgr. Magdalena Kučerová, Ph.D.